

POMPIÉŘI, POŽÁRNÍCI, HASIČI

POMPIERS, FIREMEN, FIREFIGHTERS

RUDOLF MANIK

ABSTRACT: *The present publication is the first comprehensive monograph on the historical development of fire and firefighting services in the territory of former Czechoslovakia, from the earliest times until now. The book begins with a treatise on the importance of fire to mankind and human attempts to control fire in the period of antiquity. Subsequently, the readers will familiarize themselves with the first legislation regulating firefighting in the Middle Ages and the establishment of fire brigades in the XIX century. The author then presents voluntary and professional fire service in Czechoslovakia as well as in the independent Czech and Slovak Republics. The monograph is suitably accompanied by a large number of photographs, memories of contemporaries and period materials, which have not yet been published in the available literature. Based on his long-term research, the author managed to clarify the historical development of firefighting, but also, for example, the firefighting equipment in the territory of former Czechoslovakia.*

KEYWORDS: *Fire. Fire brigade and equipment. Firefighting. Volunteer and professional firefighters.*

ÚVOD

Problematika historického vývoja jednotlivých bezpečnostných zborov a ozbrojených bezpečnostných zborov na území bývalého Československa na rozdiel od napr. vojenských dejín nebola zatiaľ komplexne spracovaná. O to viac prijala čitateľská vernosť v Českej, ale aj Slovenskej republike výsledok dlhodobého bádania novinára a publicistu Josefa Nitru o histórii hasičstva a hasičov, ako aj ich právnych predchodcov. Autor v 45 kapitolách pojednáva o problematike protipožiarneho opatrení a ľudí na tejto činnosti participujúcich v priebehu stáročí na území Českej republiky, ale i Slovenska, resp. Československej republiky.

Úvodná kapitola **Oheň-božstvo, sluha i pán** približuje autorom zvolenú tematiku prostredníctvom opisu kontaktov človeka s ohňom od najstarších čias, keď prví ľudia podľa archeologických nálezov z Juhoafrickej republiky používali oheň na výrobu nástrojov už pred 72 000 rokmi. Zo starovekých bohov ohňa sú spomenutí grécky Héfaistos a rímsky Vulcanos, prví Slovania zase uctievali Svaroga, Svarožicu a Radegasta. Medzi bohov ohňa patrili aj čínsky Lei-Kung Fluctus, japonský Ho-Masubi, mezopotámsky Entil, asýrsky Isum Patera, sumersko-akkadský Marduk, perzský Ahura Mazda, hinduistický Agni, keltský Culann, či inkský Hueheuteotl.

Kapitola **Poriadky pre hasenie** spomína prijímanie prvých právnych predpisov o ochrane pred požiarom, pričom už zákon kráľa Přemysla Otakara II. z 8. júna 1278 ukladal prísne tresty tým, ktorí vyvolávali či podnecovali bitky pri požiaroch. Každý páchatel' podpaľačstva mal byť potrestaný príznačne trestom smrti upálením. V texte sú uvedené aj prijímané hasebné poriadky jednotlivých českých miest, ten najstarší písaný v latinskom jazyku je z roku 1350.

Postupom pri hasení, povereniami na vykonávanie protipožiarnej ochrany a prvými hasičskými prostriedkami v jednotlivých hasebných poriadkoch kráľovských i poddanských miest sa zaoberá kapitola **S ohňom nie sú žarty**. Za prvú právnu normu týkajúcu sa protipožiarneho opatrení platnú v celej Habsburskej ríši možno označiť nariadenie cisára Maximiliána II. z roku 1570, ktoré je bližšie popísané v kapitole **Nedaj iskre byť ohňom**. Podrobné state venované prevencii pred požiarom, postupom pri hasení i trestaniu podpaľačov sa venoval aj Koldýnov zákonník z roku 1579, teda *Práva městské Královstva českého od Pavla Kristiána Koldýna*.

Kapitola **Po storočí mieru** zobrazuje situáciu v XVII. storočí počas tridsaťročnej vojny s tisíckami vypálených miest a dedín, ako aj povinnosti židovského obyvateľstva pri hasení požiarov. Samotný názov kapitoly **Cisárske patenty a následné nariadenia** oboznamuje čitateľov s jej obsahom a to

vrátane uvedenia *Poriadku ohňa pre Kráľovstvo české* z roku 1755 Márie Terézie, cisárskeho výnosu prijatého v roku 1763 zakazujúceho svätajánske ohne, alebo *Poriadku hasenia ohňa* Jozefa II z roku 1782. Čo sa týka trestného činu podpaľačstva po nahradení trestného zákonníka Jozefa II. novým kriminálnym kódexom z roku 1803 bol tento skutok trestaný polročným ťažkým žalárom až trestom smrti.

V porevolučnom období boli právne predpisy v oblasti predchádzania požiarom prijímané vo väčšom rozsahu, patril k nim aj zákon č. 154/1850 Ríš. zák. o *požiarnej bezpečnosti v divadlách*. *Poriadok požiarnej polície pre Kráľovstvo české* č. 40/1870 Ríš. zák. pritom platil dlhé obdobie až do roku 1941.

Trochu vybočením z doposiaľ skúmanej problematiky sa môže zdať kapitola **Haste kozím mliekom**, ktorá obsahuje povery našich predkov v súvislosti s predchádzaním vzniku požiarov v každodennom živote. Kapitola **Svätý Florián, ochraňuj nás !** približuje osudy patróna hasičov, ktorý v roku 304 zomrel mučeníckou smrťou, keď ho Rimania zhodili s mlynským kameňom na krku z mosta do rieky Emže. Tento bývalý rímsky dôstojník sa stal aj patrónom kominárov, Poľska, Horného Rakúska, Bologne a Krakova, kde sa nachádzajú dodnes jeho ostatky.

V kapitole **Mať dobre vymetené** je možné oboznámiť sa s vývojom kominárskeho remesla, prvé správy o predchodcoch kominárov (*mestkomínoch*) sú z roku 1572 z Pardubíc a v roku 1626 bol založený prvý kominársky cech v Třeboni.

V poradí ďalšia kapitola **Pražskí pompiéri** mapuje vývoj hasičstva v českej metropole a to od roku 1820, keď pražský magistrát zriadil *Feuerreservewache* až po nahradenie konských potahov motorizovanými hasičskými vozidlami. I nasledujúca kapitola **Brno, Plzeň, Budějovice** pojednáva o regionálnej histórii hasičstva v ďalších mestách Českej republiky. Vedľa prvých profesionálnych pompiérov ako predchodcov neskorších hasičov sa kreovalo i dobrovoľné hasičstvo na základe spolkového zákona teda cisárskeho patentu č. 253/1852 Ríš. zák. V kapitole **Zrodenie dobrovoľných zborov** je takto popisovaný jeho vývoj od založenia prvého českého dobrovoľného hasičského zboru vo Velvaroch v roku 1854.

Kapitola **Zástava-nenahraditeľný symbol** zase uvádza tento tradičný atribút jednotlivých hasičských zborov, tým prvým bola rovnako zástava z Velvar, o jej kreovaní bolo rozhodnuté ešte v roku 1867. Združovanie prvých hasičských jednotiek je námetom aj nasledujúcej kapitoly **V jednote je sila**, kde sa možno oboznámiť s hasičskými zbormi Moravy a Sliezska, či existenciou Českej hasičskej jednoty krajinskej (1876-1880) a organizovaním hasičských zjazdov. Ďalší rozmach inštitucionalizácie hasičstva predstavuje obsah kapitoly **Zbory pribúdajú** s tým, že tieto sa zriaďovali v Krajinách svätováclavskej koruny na nacionálnom základe a okrem českých tak pôsobili i nemecké. Prejavilo sa to aj v prvých tlačovinách venovaných hasičstvu, podľa kapitoly **Prvé periodiká a česká hasičská literatúra** ich koncom XIX. storočia už boli desiatky. Z územia dnešného Slovenska spomedzi kníh pochádzajú napr. *Hasičský cvičebník* advokáta a zároveň hasiča Samuela Daxnera z roku 1881 či *Cvičebník-príručná kniha* od Jozefa Kohúta, ktorá vyšla v roku 1883.

Národnostná problematika je predmetom kapitoly **Česko-nemecké vyrovnanie**, podrobnejšie sa v nej autor venuje založeniu Ústrednej krajinskej hasičskej jednoty kráľovstva Českého v Tepliciach v roku 1878.

Z praktickej časti výkonu hasičskej činnosti je významnou kapitola **Bez techniky to nejde**, kde sa pôvod prvej striekačky uvádza už z roku 250 p. n. l., kedy ju v egyptskej Alexandrii zhotovil istý Ctesébius. Ďalší vývoj zahŕňajúci na našom území prenosné, ručné či motorové striekačky i ďalšiu protipožiarnu techniku je pri množstve firiem túto techniku produkujúcich ohraničený rokom 1950. Po znárodňovanom procese došlo vtedy k založeniu podniku *Továrna na hasící zařízení n. p.* so sídlom vo Vysokom Mýte, ktorý inkorporoval dovtedajšie československé fabriky zaoberajúce sa výrobou protipožiarnu techniky. V roku 1962 ho nahradil po zlúčení iný národný podnik *Karosa n. p. Vysoké Mýto* existujúci až do privatizácie po Nežnej revolúcii. Automobilové cisterny sú však v súčasnosti dovážané predovšetkým od výrobcov z Nemecka, Rakúska a Poľska.

Špecifické postavenie mali vždy hasiči pôsobiaci v osobitných oblastiach, venované sú im state kapitoly **V továrňach, baniach a na železnici**. Autorom je spomenutý aj výnos Ministerstva vnútra z roku 1947 *Organizácia a výkon verejnej požiarnej služby v Zbore národnej bezpečnosti*.

O príprave hasičského dorastu sa možno viac dozvedieť v kapitole **Počiatky hasičského školstva**, prvá výuka v hasičskej škole v Prahe bola započatá už v roku 1898. O rovnošatových predpisoch a výzore uniforiem hasičov viac napovedá kapitola **So znakom Kráľovstva českého** a to vrátane hasičských rangov od hodnostne najnižšieho člena zboru až po najvyšší post starostu Ústrednej krajinskej hasičskej jednoty kráľovstva Českého. Cestu k rozdeleniu jednotnej hasičskej organizácie v Českom kráľovstve naznačuje kapitola **Samostatná česká jednota**, keď v roku 1891 došlo ku kreácii Krajinskej ústrednej jednoty hasičskej kráľovstva Českého a *Feuerwehr-landes-Zentralverband von Böhmen*. Heslo uvedené v názve kapitoly **Ani zisk, ani slávu** charakterizovalo hasičov už v XIX. storočí, v dualistickej monarchii došlo aj k zriadeniu Združenia dobrovoľného hasičstva slovanského v roku 1902 a o rok neskôr sa v Prahe uskutočnil prvý zjazd slovanského hasičstva. Od roku 1904 už existovali vzájomné styky českých a slovenských hasičov založené predovšetkým na výmene odbornej literatúry.

O existencii poisťovní v odbore hasičstva pojednáva kapitola **Cestou istoty**, *Hasičská vzájomná poisťovňa a. s. Brno* založená v roku 1900 pritom patrila k najstarším poisťovniam v Európe. Po znárodnení sa v roku 1947 stala súčasťou Prvej československej poisťovne n. p. Brno, o rok neskôr Československej poisťovne n. p. Praha.

Do sféry zahraničných vzťahov patria texty kapitoly **Na medzinárodnej scéne**, v roku 1900 bola na kongrese v Paríži hasičmi 15 štátov založená Medzinárodná hasičská rada (*Conseil International des Sapeurs-Pompiers*). Od roku 1930 táto organizácia pôsobí ako Medzinárodný technický výbor pre požiaru prevenciu a hasenie požiarov (*Comité technique internationale de prévention et d'extinction du feu*), v skratke CTIF.

Obdobie prvej svetovej vojny je krátko popísané v kapitole **Roky vojnové**, z 85 000 českých dobrovoľných hasičov, ktorí narukovali, ich 11 150 padlo, 2 543 zomrelo v dôsledku vojnových útrap a 1 517 zostalo nezvestných. Zdravotnícka služba Krajinskej ústrednej jednoty hasičskej kráľovstva Českého je priblížená v kapitole **Samaritáni**, Rakúska spoločnosť Červeného kríža bola pritom založená v roku 1880. V Nemecku sa v roku 1908 uskutočnil I. medzinárodný kongres pre poskytovanie prvej pomoci na ochranu blízkeho. V roku 1919 boli v Prahe založené *Ústredná samaritánska rada* a Samaritánsky odbor ČSČK pri Zväze dobrovoľného hasičstva československého na čele s Alicou Masarykovou.

Situácii v hasičstve po páde monarchie sa venuje kapitola **V slobodnom štáte**, v roku 1919 sa v Brne ustanovil *Zväz dobrovoľného hasičstva československého*, jeho starostom sa stal Čech Adolf Leopold Seidl a druhým námestníkom starostu Slovák Vojtech Nemák. V roku 1922 uzrela v Trenčíne svetlo sveta *Krajinská hasičská jednota na Slovensku* a v roku 1937 sa v Bratislave uskutočnil aj zjazd Zväzu československého hasičstva. Osobitne územiu bývalého Horného Uhorska autor venuje odseky kapitoly **Požiarina ochrana na Slovensku**, aj v slovenskom jazyku boli vydané protipožiarne patenty Márie II. Terézie z rokov 1736 a 1777 i Jozefa II. z roku 1788. Prvý hasičský zbor vznikol na Slovensku v roku 1847 v Prešove, z osobností sú uvedení veliteľia Krajinskej hasičskej jednoty na Slovensku Vojtech Nemák (1922-1926) a Miloslav Schmidt (1926-1934). V Turčianskom Svätom Martine bol otvorený v roku 1930 Hasičský dom a o rok neskôr začala výuku aj hasičská škola. V období socializmu stáli na čele vtedajších slovenských požiarikov vo funkcii predsedov *Slovenského ústredného výboru Československého zväzu požiarnej ochrany* Gustáv Hedánek (1951-1952), Roman Fašung (1952-1956), Ladislav Rožár (1956-1960), Jozef Lietavec (1960-1968), Karol Forgáč (1968-1972), Štefan Major (1972-1987) a Miron Adzima (1987-1991). Po Nežnej revolúcii bola v Bratislave založená v roku 1991 *Dobrovoľná požiarina ochrana SR* na čele s Karolom Forgáčom (1991-1997), Vendelínom Fogarašom (1997-2002), Jozefom Minárikom (2002-2012), Ladislavom Pethőom (2012-2017) a Pavlom Celuchom (od roku 2017). Hasičský dom v Rímskej ulici na Kráľovských vinohradoch z roku 1923 dominuje kapitole **Prvý mrakodrap**, za ktorý bol v Prvej československej republike aj pokladaný. V súčasnosti v ňom sídli Združenie hasičov Čiech, Moravy a Sliezska. Temným obdobím v histórii

českého hasičstva sú roky 1939-1945 rozoberané v kapitole **Protektorát Čechy a Morava**, v tom čase tam pôsobil Zväz českého hasičstva v Čechách a na Morave.

Po skončení druhej svetovej vojny bol podľa kapitoly **Po oslobodení** v roku 1945 opätovne kreovaný Zväz československého hasičstva, zmenený v roku 1953 na *Československý zväz požiarnej ochrany*. O dva roky neskôr už združoval v celej republike 570 127 hasičov (z toho 11,7 % žien) v 15 548 miestnych jednotách. Z právnych noriem sú spomenuté zákon č. 60/1950 Zb. *o ochrane pred požiarom a inými živelnými pohromami*, zákon č. 35/1953 Zb. *o štátnom požiarnej dozore a požiarnej ochrane*, zákon č. 18/1958 Zb. *o požiarnej ochrane* a zákon č. 133/1985 Sb. *o požiarnej ochrane*, ktorý v Českej republike platí dodnes (na Slovensku platil v rokoch 1986-2002 zákon SNR č. 126/1985 Zb. *o požiarnej ochrane*). Po federalizácii štátu bol v roku 1973 založený *Zväz požiarnej ochrany ČSSR*, ktorý evidoval na konci socializmu (1988) až 673 976 členov.

Postkomunistický vývoj je nosnou tematikou kapitoly **Na prelome tisícročia** spolu s kreáciou Hasičského záchranného zboru ČR, Českej hasičskej jednoty a Združenia hasičov Čiech, Moravy a Sliezska. Súčasnú situáciu v hasičstve už približuje kapitola **Hasiči Českej republiky**, bližšie je popísaná pôsobnosť Hasičského záchranného zboru ČR a existencia integrovaného záchranného systému. Problematiku civilnej ochrany skúma kapitola **Ochrana obyvateľstva** vrátane právnej úpravy od prijatia vládnych uznesení z rokov 1951 a 1958 *o civilnej obrane*, či kreovania Ústredného odboru civilnej obrany (1951), resp. Správy civilnej obrany (1953) na ministerstve vnútra.

Z protipovodňového pôsobenia hasičov autor dokumentuje kapitolu **Veľká voda brehy nepozná**, prvé správy o záplavách v povodí rieky Vltavy sú ešte z XII. storočia.

Príprava budúcich hasičov je zase popísaná v texte kapitoly **Rozvoj vzdelávania**, prvé učilište požiarnej ochrany v Československu bolo založené ešte v roku 1954, vysokoškolský diplom zase bolo možné získať na katedre požiarnej ochrany a bezpečnosti priemyslu Vysokej školy banskej v Ostrave. Práve prvou strednou školou protipožiarnej ochrany sa zaoberá kapitola **Bílé Poličany**, dodnes tam pôsobí Ústredná hasičská škola. Pôsobenie ďalšej ústrednej hasičskej školy je obsahom kapitoly **Jánské Koupele**, hasičské múzeum zase popisuje kapitola **Zámek v Přibyslavi**.

Zmeny po Nežnej revolúcii v poisťovníctve sú námetom kapitoly **Znovuobnovenie činnosti HVP**, Hasičská vzájomná poisťovňa a. s. Brno bola obnovená v roku 1991. Desiatky printových titulov sú námetom kapitoly **Hasičská tlač**, autor prehľadne spomína všetky tlačoviny vychádzajúce v posledných desaťročiach. Zo športovej činnosti hasičov pochádzajú zdroje kapitoly **Jednotky požiarneho športu**, podrobne sú vymenované národné aj medzinárodné súťaže hasičov.

Poslednou kapitolou venovanou pokračovateľom v hasičských tradíciách je kapitola **Pozornosť budúcnosti**. Na záver publikácie autor vhodne uviedol prehľad organizácií hasičov a ich predstaviteľov na území Českej a Slovenskej republiky od XIX. storočia až do súčasnosti. Dozvedieť sa tak možno, že na čele československého hasičstva stáli na poste starostov *Zväzu dobrovoľného hasičstva československého* Adolf Leopold Seidl (1919-1932) a František Raupach (1932-1934). Hlavami *Zväzu československého hasičstva* boli František Raupach (1934-1939), Emil Karpas (1945-1952) a František Svoboda (1952-1953). Predsedami *Ústredného výboru Československého zväzu požiarnej ochrany* boli František Svoboda (1953-1968) a Antonín Vecheta (1968). Po vzniku československej federácie sa predsedom *Celoštátneho výboru Zväzu požiarnej ochrany* stal Ladislav Čitáry (1968-1972). Vo funkciách predsedov *Federálneho výboru Zväzu požiarnej ochrany ČSSR* pôsobili Miroslav Řepický (1973-1988) a Ján Olšanský (1988-1990). Posledným spoločným predstaviteľom hasičov federácie bol na poste predsedu *Celoštátneho výboru Zväzu požiarnej ochrany ČSFR* Ján Olšanský (1990-1992). Čitateľov istotne zaujmú aj prehľady uniforiem, hodností a vyznamenaní hasičov, pečiatky z hasičských zjazdov, či poštové známky s hasičskou tematikou. Knihu dopĺňa i slovník pojmov a použitá i doporučená literatúra.

Monografia je prvým súhrnným prehľadom histórie hasičstva obohateným množstvom dobových obrázkov a fotografií. Pri spracovaní predkladanej komplexnej a na zaujímavé i doteraz verejne nepublikované fakty bohatej monografie sa podarilo autorovi zhostiť sa zvolenej témy pri čerpaní

z viacerých prameňov tvorených literatúrou, spomienkami dobových účastníkov i archívnymi dokumentmi. Kniha naväzuje na doterajšie výskumy autora a je bezpochyby pútavým príspevkom k štúdiu dejín hasičstva na území Českej i Slovenskej republiky, pričom sa stáva priekopníckym počínom hodným nasledovania.

LITERATÚRA

NITRA, J. (2020). Pompiéri, požiarníci, hasiči. TRITON PRAHA. ISBN 978-80-7553-796-6.

PhDr. JUDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA

Advokátska kancelária, Masarykova 2, 040 01 Košice

e-mail: rudomanik@gmail.com
